

CIVILFÖRSVARET I STÖPSLEVEN

Av överste OLOF SUNDELL

ATT CIVILFÖRSVARET ingår som ett led i vårt totala försvar jämsides med krigsmakten och med det ekonomiska och det psykologiska försvaret vet helt säkert de flesta. Att denna länk är omistlig är det vida färre som vet. Däremot finns det många, som tycker att civilförsvaret är tråkigt, ett kanske nödvändigt ont som man vill bli så lite som möjligt besvärad av. Det finns flera orsaker till denna alltför spridda reaktion och viktigast bland dem okunnighet om vad det gäller.

Civilförsvaret eller snarare behovet därav är årsbarn med det förhållandet att kriget blivit totalt. Vi måste räkna med att en angripare — om kriget kommer — söker bryta vår vilja till motstånd inte bara genom att nedkämpa våra stridskrafter utan också sätter in massförstörelsevapen mot allt och alla som tjänar vår krigsförsörjning och mot hemorten i terrorsyfte. Det som finns ovan jord kan nås av sådana vapen framförda från baser utanför våra gränser och ofärden kan komma utan skymten av en förvarning.

Hotet från massförstörelsevap-

nen blir omedelbart dödande det ögonblick det utlöses, om ingenting görs för att möta det. Därur kan härledas den ena av civilförsvarets uppgifter, att så långt möjligt förebygga massdöd genom en långt driven utrymning av de större tätorterna och en utspridning av människor, husdjur och flyttbar egendom. För det fåtal som lämnas kvar återstår endast att gå under jorden i väl skyddade berg- eller betongrum.

Hur denna massevakuerings skall förberedas och genomföras tog statsmakterna ställning till vid 1956 års höstriksdag. Planläggningsarbetet för denna del av civilförsvaret är i full gång. De problem, som därigenom aktualiseras, är besvärliga, ja delvis utomordentligt komplicerade och svårbemästrade. De skall dock inte beröras i denna artikel med ett undantag. En förutsättning för att en utrymning, som kommer att direkt omfatta inemot halva landets befolkning och kännbart beröra den andra hälften, inte skall urarta i kaos är, att den beordras och i huvudsak hinner genomföras innan kriget bryter löst. Det krävs alltså av en svensk rege-

ring att bokstavligen talat vända ut och in på hela vårt samhälle på erfarenhetsmässigt osäkra indikationer. Låt oss säga att det går att genomföra utrymningen på minimum x dar. Vet en regering med någorlunda säkerhet att vi inte blir angripna förrän denna tidsfrist gått till ända? Just i dessa dagar för 18 år sen var denna fråga aktuell här i Norden. Det gällde den gången inte utrymning utan i första hand militär mobilisering och stärkt beredskap av civilförsvaret. Frågan ställdes inte trots mycket säkra underrättelser om förestående angrepp och våra grannländer fick betala med dryga fem års ockupation. Att vi själva kom undan med ett förskräckelsens nödrop var inte vår förtjänst. Frågan är om vi minns den läxan, om det blir en nästa gång.

Den andra grenen av civilförsvaret är den skadeavhjälpande. Den syftar till att rädda skadade och innestängda människor, att föra dem ur områden, som utsatts för radioaktiv beläggning eller gasbeläggning och att bekämpa skador på egendom. Hur detta skall gå till, har en kunglig kommitté använt fem år att utreda. Den har under tiden också hunnit med att yttra sig om förslag rörande bl. a. utrymningen, som försvarsstaben och civilförsvarsstyrelsen såg sig nödsakade att göra. Jämsides med den här nämnda kommittén har dessutom statens organisationsnämnd arbetat med frågan om civilför-

svarsstyrelsens organisation och med hur civilförsvaret i läns- och lokalinstansen skall administreras och ledas. Vidare har en enmansutredning haft att ta ställning till hur civilförsvarets personal skall utbildas och övas och slutligen har frågan om inrättandet av en särskild civilförvarsskola studerats av härför anlitad expertis.

Alla dessa utredningar har på sistone blivit färdigställda; den första av dem har dock inte måttat slutföra sitt uppdrag. Alltjämt saknas kapitlen om ändringar i civilförsvarslagstiftningen, detaljförslag om skyddsrum och materiel för det allmänna civilförsvarets ledning och enheter, förrådsorganisationen och personal i den regionala administrationen samt om medverkan av frivilliga försvarsorganisationer. Vad som sålunda resterar kommer att redovisas snarast möjligt, ett i detta kommittésammanhang tänjbart begrepp.

Det civilförsvaret vi enligt alltjämt gällande planläggning skall organisera i krig betecknades en gång som en koloss på lerfötter. Omdömet gällde främst den skadeavhjälpande organisationen. Den har inte blivit mindre otymplig under de många utredningsåren. Den är tvärtom på god väg att vittra sönder av osäkerhet om målsättningen och av brist på underhåll och förtroende.

Att de nu presenterade utlåtandena avvaktats med otålig spänning, är därför naturligt. Vad de kan leda till i form av reella åtgär-

der, sedan remissyttrandena i mit-
ten av juli kommit in och regering
och riksdag sagt sitt, är för dagen
ovisst. Huvudintrycket är emeller-
tid positivt. Kolossen har bantats
kraftigt till förmån för effektivite-
ten, fötterna och därmed rörlighe-
ten har väsentligt stärkts.

I den *lokala instansen* föreslås
att antalet civilförvarsområden
minskas från nuvarande 352 till
124. Kommittén har därmed kon-
firmerat en utveckling mot till ytan
större enheter, som i realiteten del-
vis redan genomförts enligt av ci-
vilförvarsstyrelsen meddelade di-
rektiv. Därmed vidgas möjlighe-
terna till kraftsamling och samver-
kan under enhetlig ledning, man
vinner ett bättre hushållande med
bättre resurser, en rationalisering,
som främst betingas av massförstö-
relsevapnen.

Inom varje sådant område skall
sex kårer organiseras, utbildas och
övas, en för vardera bevakning,
brandbekämpning, räddningstjänst,
sjukvård, utrymning och ledning.
Samhällets både personella och ma-
teriella resurser skall utnyttjas så
långt möjligt är.

Bevakningskårer skall ombe-
sörja ordningshållning och mark-
bevakning samt medverka vid ge-
nomförandet av undanförelse och
förstöring, om ockupation förestår.
I sådan kår skall ingå dels inom
området befintlig kommunal ord-
ningspolis, dels särskilt uttagna,
som utbildas till civilförvarspolis-
män. Styrkan varierar efter de lo-

kala förhållandena. Sammanlagt
beräknas personalbehovet för hela
landet kunna begränsas till 35 000.

Stommen i *beredskapsbrandkå-
rerna* skall bestå av personalen i
de kommunala yrkes- och borgar-
brandkårer, som finns i de olika
tätorterna. I sådana med över 5 000
invånare förstärks dessa fredstida
kårer med dels vapenfria värnplik-
tiga, som efter utbildning i brand-
tjänst motsvarande värnpliktsut-
bildningen krigsplacerats i civilför-
svaret samt dels med inskrivna ci-
vilförvarspliktiga, vilka icke är
yrkesmän. I de mindre tätorterna
och på landsbygden föreslås icke
någon utökning av den fredstida
brandorganisationen. Behovet av
brandpersonal för det allmänna ci-
vilförsvaret beräknas till ca 40 000
och antalet motorsprutor till drygt
2 500. Av personalen är omkring
18 000 yrkesbrandmän och 5 500
vapenfria värnpliktiga. Inemot
16 000 civilförvarspliktiga måste
manskapsutbildas.

I *räddningskårer* med sam-
manlagt inemot 28 000 man skall
ingå personal för röjning och repa-
ration som är anställd vid kommu-
nala verk, hos specialfirmor i el-,
gas- och rörledningsbranscherna
samt vidare för bombröjning och
indikering avsedda specialister.
Fredstida maskinutrustning inom
området skall utnyttjas.

Sjukvårdskårer skall samman-
lagt tilldelas nära 32 000 personer.
Huvuddelen utgörs av samariter
och bårbärare. Då förbandsstatio-

ner och -platser i samband med anfall upprättas, tillföres varje sådan enhet läkare, tandläkare och sjuksköterskor från närbelägna beredskapssjukhus. Civilförsvarets sjukvård tar sikte på att efter anfall ge en första hjälp; de sålunda omhändertagna som behöver fortsatt vård överförs till beredskapssjukhus eller till andra vårdformer.

För *utrymningsverksamheten* beräknas en sammanlagd personalstyrka av inemot 17 000 personer mot 90 000 enligt nu gällande planer. I utrymningskårerna bör ingå i första hand civilförsvarspliktiga som i fredstid förvärvat erfarenheter och insikter i befolknings-, bostads- och socialvårdsfrågor. I princip uttas denna personal endast för uppgifter som kan antas bli av stadigvarande natur. Det förutsätts att övriga civilförsvarskårer, kommunala myndigheter och frivilliga kommer att tillfälligt tas i anspråk både vid uppbrottet från de fredstida boplatserna, vid transporterna och vid inkvarteringen.

Vad så beträffar civilförsvarets *ledning inom civilförsvansområdena* har kommittén sammanlagt för ledningskårerna uppskattat personalbehovet till drygt 23 000.

Personalen vid ledningskår skall biträda civilförsvarschefen vid ledningen av verksamheten inom civilförsvansområdet och i samband därmed jämväl ombesörja observations-, sambands- och underhållstjänst.

I spetsen för verksamheten skall

inom varje civilförsvansområde finnas en civilförsvarschef, vanligen en polischef såsom f. n. är fallet. Vederbörande länsstyrelse skall dock kunna förordna annan lämplig person att vara civilförsvarschef. Varje civilförsvansområde indelas i distrikt, i allmänhet ett för varje kommun som ingår i området.

Det är åtskilliga funktioner som skall fullgöras av en civilförsvarschef i krig. Han skall kontrollera beredskapen hos de enheter som står till hans förfogande, hålla nära samband med den militära luftbevakningen för att följa den fientliga flygverksamhet, som kan beröra hans område, ge order om alarmering, snabbt skaffa sig en bild av uppkomna skador och förluster, sätta in sina styrkor för bekämpning av skador, rekvirera hjälp då så behövs, svara för underhållstjänst, personalersättning osv.

I civilförsvarets barndom räknade man med att personalen i de olika enheterna inom det allmänna civilförsvaret skulle mellan anfallen kunna utföra sitt civila yrkesarbete vid sidan av civilförsvartjänsten. Detta förutsatte att de olika styrkorna vid larm samlades på platser inne i tätorterna inte alltför långt från de civila arbetsplatserna. De moderna anfallsvapnen tvingar emellertid ut civilförsvarets enheter till beredskapsgruppering på betydande avstånd från tätorterna och därtill kommer att förvarningstiderna mellan larm och anfall kan förutses bli mycket korta

och ofta t. o. m. reduceras till noll. Följden härav blir att personalen i civilförsvarskårerna i allmänhet inte kan fullgöra eget yrkesarbete. Civilförvarstjänsten blir alltså liksom krigstjänsten heltidstjänst. Undantag från denna regel blir det endast i orter med mindre än 5 000 invånare och på den rena landsbygden.

Utredningen räknar med att personalbehovet vid skadebekämpning liksom vid utrymningens genomförande kan komma att ökas högst väsentligt. Någon motsvarighet till nuvarande block- och hemskyddsorganisation skall emellertid ej finnas. Reserverna får mobiliseras bland den icke inskrivna civilförsvarspliktiga personalen och det förutsättes därvid att den har åtminstone någon insikt om de enklaste åtgärderna för självskydd. Det antydes flerstädes, att frivilliga försvarsorganisationer här kan få ett viktigt och omfattande arbetsfält. Som inledningsvis nämnts avser kommittén att komma med särskilt förslag härom.

En betydelsefull förstärkning av vårt civilförsvaret innebär tillkomsten av ett regionalt civilförsvaret i form av rörliga undsättningskårer, bombbröjningsavdelningar samt gas-skyddslaboratorier.

Sammanlagt föreslås 22 undsättningskårer, avsedda för verksamhet inom 13 olika undsättningsområden. Varje kår räknar 386 man fördelade på enheter för räddningsuppgifter och brandbekämpning,

vattenförsörjning, bevakning m. m., vartill kommer personal och materiel för depåer. Dessa kårer är avsedda att sättas in i katastroffall till understöd av det lokala civilförsvaret.

Personalen rekryteras bland värnpliktiga som fullgjort första tjänstgöring och som är byggnadskunniga, elektriker, rörmontörer, svetsare osv. De uttas vid 28 års ålder och beviljas då uppskov från krigstjänst. Personalen förutsätts kvarstå återstoden av sin värnpliktstid, 20 år, i undsättningskåren med en sammanlagd utbildnings- och övningstid motsvarande två repetitionsövningar eller tillhoppa 80 dar för befäl och 60 dar för övriga. Kårcheferna skall utbildas jämsides med värnpliktiga officerare med den skillnaden att kadettskolan på sex månader utbyts mot civilförsvarsutbildning. Anknytningen till civilförsvaret under tjänstetiden föreslås ordnad efter samma grunder som gäller för reservofficerare och med samma tjänstgöringsskyldighet och förmåner som dessa i fred.

En viktig del av det lokala civilförsvaret är *verkskyddet* för skadebekämpning vid industrier, kommunikationsanläggningar, sjukhus, statliga och kommunala verk och inrättningar m. m. Antalet organiserade verkskydd enligt nuvarande bestämmelser uppgår f. n. till ungefär 4 800. Härför åtgår en inskriven styrka om 250 000 personer. Mycken kritik har särskilt under

senare år riktats mot verkskyddet i åtskilliga hänseenden och de sakkunniga redovisar det allmänna intrycket, »att den nuvarande verkskyddsorganisationen är behäftad med påtagliga brister och att åtgärder måste vidtagas för att öka dess effektivitet». Även civilförsvarsstyrelsen, vars befattning med verkskyddet enligt författningarna varit både oklar och löslig, har insett bristerna. Detta tillsammans med de helt förändrade förutsättningar, som betingas av den nya given för utrymningen har lett till en långt driven förpuppning av verkskyddsverksamheten i avvaktan på vad utredningen hade att föreslå och de styrande att besluta.

Kommittén förordar en avsevärd begränsning av skyldigheten att ordna verkskydd. I regel bör sådan skyldighet icke föreligga för orter med mindre än 5 000 innevånare och större orter endast för industrier och anläggningar med mer än 100 anställda. Särskilda skäl kan självfallet medföra avsteg från dessa två principer. Sjukhus och vårdanstalter bör ha ett med hänsyn till dessa anläggningars speciella verksamhet anpassat verkskydd. Kontors- och förvaltningsbyggnader, affärshus, banker o. d. kan, så långt verksamhetens omfattning och allmänna betydelse det kräver, åläggas att ordna verkskydd.

Verkskyddet måste även anpassas till hur utrymningen och krigsförsörjningen kommer att planeras.

Det blir meningslöst att organisera verkskydd inom områden för vilka praktiskt taget total utrymning planeras. Undantag från denna regel är tänkbara för företag, som producerar för krigsansträngningen omistliga ting och vars personal kan beredas skydd i berggrum eller likvärdiga betongrum. Om ett företag flyttar sin tillverkning till ett mindre utsatt område, skall verkskydd förberedas på den nya platsen.

Från dessa utgångspunkter uppskattas behov av verkskydd komma att föreligga för omkring 1 400 företag med tillsammans 86 000 uttagna för tjänst i verkskydden. Företagschefen skall i princip vara verkskyddschef och ansvara för planläggningen av verkskyddet. Beroende på lokala förhållanden kan en platschef anförtros uppdraget.

Verkskyddet skall i sina huvuddrag organiseras på samma sätt som civilförsvaret i en tätort, dock med av verksamhetens art och omfattning betingade avvikelser. Ledningen bör i möjligaste mån utformas efter den vanliga arbetsrutinen med utnyttjande av befintliga arbetsledare och kontorspersonal utan att dessa behöver inskrivas eller namneligen upptas i planerna. För den fredsmässiga verksamheten främmande reglementen och instruktioner skall inte användas. Tyngdpunkten i den skadeavhjälpande verksamheten läggs på räddningstjänsten och på brandtjänsten. För en första vård av skadade

skall finnas samariter och — vid större företag — förbandsställen förberedda med utrustning för medicinalpersonal. Härutöver kan i mån av behov även viss signalpersonal tillkomma.

Till verkskyddsplaneringen skall även i fortsättningen höra ordnandet av skyddsrum, splitterskydd, anordningar för mörkläggning, alarmering m. m. Vikten av att planerna förenklas och görs överskådliga understryks. Det skall inte behövas någon omständlig utbildning enbart för denna rent administrativa verksamhet.

Civilförsvarsmyndigheterna bör ges reella möjligheter att leda, ge råd och kontrollera förberedandet av verkskyddet. Inom varje civilförsvarsområde skall sålunda i ledningskåren ingå verkskyddsombud med uppgift att i fred inom ramen för gällande övningstid delta i planläggning och inspektion av verkskydden och i krig biträda civilförsvarschefen vid ledandet av deras verksamhet.

Länsstyrelsernas civilförsvarssektioner skall överta alla fredsadministrativa uppgifter, som f. n. ombesörjs av civilförsvarscheferna. De skall även vara ledningsorgan för manskapsutbildningen. Vidare vidgas sektionernas ansvar och verksamhet som rådgivande och kontrollerande organ för inom länet organiserade verkskydd. Det blir med hänsyn härtill nödvändigt att förstärka personalen vid dessa sektioner. Det säger sig självt att

uppgifternas omfattning och art kommer att variera i olika län och därmed även personalbehovet.

Civilförsvarsstyrelsen bör även förstärkas. Bl. a. föreslås att för långtidsplanering, inriktning, ledning och samordning av civilförsvarsverksamheten skall inrättas ett särskilt stabsorgan, centralplaneringen. Detta organ skall även bedriva studier, projektering, konstruktions- och försöksverksamhet för att få nödigt tekniskt underlag för materielanskaffning, anordnandet av skyddsrum m. m.

Mera personal beräknas även för den krigsplanläggning som ankommer på civilförsvarsstyrelsen och som berör markbevakning, undanförsel och utrymning, uppgörandet av krigsorganisationsplaner, utrustningslistor, föreskrifter för mobilisering och anvisningar för den operativa och taktiska verksamheten.

Flertalet arbetsuppgifter i nuläget skall styrelsen även i fortsättningen utföra, bl. a. en omfattande inspektionsverksamhet, planläggning och ledande av civilförsvarsspel och praktiska övningar, frågor rörande upphandling och förrådshållning av civilförsvarsmateriel, utarbetande av anvisningar för och kontroll av skyddsrumbyggen osv.

Utbildningsfrågorna skall anförtros en utbildningsnämnd, som knyts till styrelsen.

Antalet befattningshavare vid styrelsen föreslås skola ökas från 104 till 127.

Utbildningen av lednings- och

högre befälspersonal samt av instruktörer föreslås bli förlagd till en permanent skolanläggning, statens civilförsvarsskola. Manskapsutbildningen skall anordnas av länsstyrelserna.

Skolan, som föreslås förläggas i Sigtuna, skall utbyggas för samtidig utbildning och internatförläggning av 60 elever under sammanlagt 40 undervisningsveckor per år. För det ytterligare utbildningsbehov främst av gruppchefer som föreligger skall till skolan knytas fyra s. k. fältavdelningar, en i vardera södra, västra, mellersta och norra delen av landet.

Civilförsvarsskolan skall förestås av en rektor. För undervisningen beräknas 5 heltidslärare och dessutom partiellt tjänstgörande lärare. Behovet av instruktörer för manskapsutbildningen har uppskattats till 240 och deras årliga undervisningsskyldighet till ca 100 timmar. De uttas på frivillighetens väg och underkastas en utbildning på 240 tim. Det förutsätts vidare, att instruktör genom avtal förbinder sig att tjänstgöra under en treårsperiod efter avslutad utbildning.

För en nöjaktig beredskap är det emellertid ej tillfyllest med utbildning. Hela organisationen måste också ges tillfälle till övning. I ett förslag till utbildningskungörelse stadgas därför skyldighet att delta i av civilförsvarsstyrelsen eller länsstyrelse anordnade civilförsvarsspel och praktiska övningar under en treårsperiod

för inskriven lednings- och befälspersonal i 60 tim.

för inskrivet manskap i 30 tim.
för andra civilförsvarspliktiga i 10 tim.

Det krävs till sist även planmässiga krafttag för en materiell upprustning av civilförsvaret. För civilförsvarsområdenas olika kårer bör materiel anskaffas för drygt 150 milj., som bidrag till kommunerna för branddammar beräknas 45 milj., till allmänna skyddsrum 200 milj., det regionala civilförsvarets undsättningskårer behöver materiel för 46 milj. Denna upprustning föreslås bli utlagd över tio år.

Sammanlagda årskostnaden för civilförsvaret uppskattas till närmare 80 milj. Det är avsevärt mer än vad som i genomsnitt äskats under senare år. Jämfört med försvarshuvudtiteln ter sig beloppet inte särskilt överväldigande. Ser man till den effekt, som i varje fall de förslagsställande kommittéerna räknar med att få ut, är den ekonomiska insatsen närmast blygsam.

Det stora intresset kommer nu att knytas till vad myndigheter och andra har att säga och vad statsmakterna så småningom — låt oss hoppas vid höstriksdagen i år — kan komma att besluta. Att i det läget göra en kommentar är vanskligt. Några frågetecken kan dock en inte alltför oinitierad lekman våga sig på.

Har vi tid till en tioårsplan mot bakgrunden av den femåriga svaghetsperiod civilförsvaret genomli-

dit? Är världsläget med bl. a. ideligen startande kärnvapenlastade bombplan inte så labilt milt talat, att upprustningstakten borde forceras?

Argumenteringen för en centralisering av fredsadministrationen till länsstyrelserna är visserligen bestickande men är den övertygande? Kan man på sätt som tänkts framsäga sig den lokala insikten och personalkännedomen som finns och behövs för att få rätt man på rätt plats?

Otvivelaktigt får den hårt bandade organisationen av civilförsvarsområdenas kårer en helt an-

nan fasthet, styrka och slagkraft ännu. Den kan förstärkas av de regionala understödskårerna. I svåra lägen är den dock otillräcklig och det räknas då med en förstärkning av icke inskriven civilförsvarspliktig personal. Den reserven är emellertid helt oorganiserad och saknar till överväldigande del varje skymt av utbildning.

Är det då riktigt att slopa hemskyddsorganisationen? Varför inte låta den leva kvar eller återupplivas med andra uppgifter och ges reella möjligheter att verka inom ramen för civilförsvarets frivillig rörelse?